

Urednici
Aleksandar Kadijević
Aleksandra Ilijevski

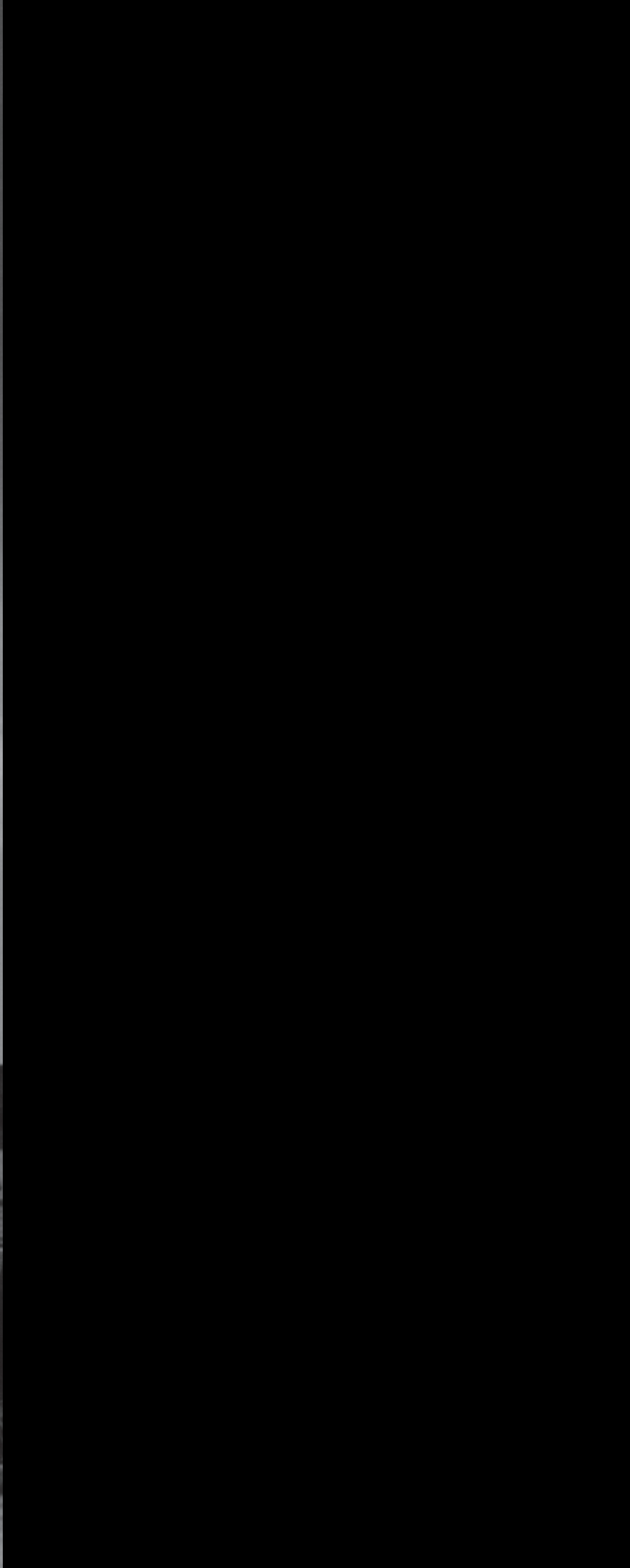
**ARHITEKTURA
I VIZUELNE
UMETNOSTI
U JUGOSLOVENSKOM
KONTEKSTU:
1918–1941.**

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЈУ УМЕТНОСТИ

JUGOSLAVIA

Филозофски факултет, Универзитет у Београду | 2021

1838

Arhitektura i vizuelne umetnosti u jugoslovenskom kontekstu: 1918–1941.

Beograd 2021.

Urednici

dr Aleksandar Kadrijević, Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet

Aleksandra Ilijevski, Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet

Izdavač

Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet,

Institut za istoriju umetnosti

Čika Ljubina 18–20, Beograd 11000, Srbija

www.f.bg.ac.rs

Za izdavača

Prof. dr Miomir Despotović,

dekan Filozofskog fakulteta

Recenzenti

dr Zlatko Karač, Sveučilište u Zagrebu – Arhitektonski fakultet

dr Lidija Merenik, Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet

dr Irina Subotić, Univerzitet u Novom Sadu – Akademija umetnosti

dr Aleksandra Stupar, Univerzitet u Beogradu – Arhitektonski fakultet

Lektor

Irena Popović

Dizajn korica

Ivana Zoranović

Grafički dizajn

Irena Đaković

Priprema za štampu

Dosije studio, Beograd

Štampa

JP Službeni glasnik, Beograd

Tiraž

200

ISBN 978-86-6427-161-5

Na koričnom listu: Paviljon Kraljevine Jugoslavije na međunarodnoj izložbi u Milanu 1931. godine, arhitekt Dragiša Brašovan. Zbirka fotografija iz Odeljenja za noviju istoriju i savremeni period Gradskog muzeja Vršac. Rukovodilac zbirke i Odeljenja: Dejan Čimburović, kustos-istoričar.

Izdavanje ove monografije pomognuto je sredstvima
Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Arhitektura i vizuelne umetnosti
u jugoslovenskom kontekstu:
1918–1941.

Urednici

Aleksandar Kadijević
Aleksandra Ilijevski

Beograd 2021.

Architecture and Visual Arts
in the Yugoslav Context:
1918–1941

Editors

Aleksandar Kadijević
Aleksandra Ilijevski

Belgrade 2021

Arhitekt Ivan Zdravković: naučna i stručna delatnost u periodu između dva svetska rata

Aleksandra Ilijevski

Naučna i stručna delatnost Ivana Zdravkovića nakon Drugog svetskog rata

Nakon Drugog svetskog rata, arhitekt Ivan M. Zdravković (1903–1991)¹ bio je jedan od najuticajnijih arhitekata-konzervatora u Jugoslaviji. Izuzetan stručnjak na polju zaštite graditeljskog nasleđa, u stručnim krugovima u zemlji i inostranstvu bio je priznat kao utemeljivač savremene službe zaštite spomenika kulture. Izveo je veliki broj konzervatorsko-restauratorskih radova, uključujući: Konak kneginje Ljubice (prema ranijim radovima Petra J. Popovića) i Dositejev licej u Beogradu (prenamena u muzej), Amidžin konak u Kragujevcu (Gradski muzej), Sinagogu u Nišu (Galerija slika). Osim neposredne zaštite graditeljskog nasleđa, tokom bogatog naučnoistraživačkog rada proučavao je zanemarene teme nacionalne istorije arhitekture, poput srednjovekovnih gradova i utvrđenja (Smederevska tvrđava, Novo Brdo, Maglič, Zvečan), islamske i vernakularne arhitekture. Objavio je građu za brojne objekte koja se sastojala od istorijskih i podataka prikupljenih na terenu, stilskih analiza, tehničkih snimaka i fotografskog materijala. Njegovi izveštaji i elaborati danas predstavljaju osnovni, često i jedini izvor za dalja istraživanja graditeljskog nasleđa.²

Bio je jedan od osnivača Arheološkog instituta Srpske akademije nauka 1947. godine, uz akademika Vladimira Petkovića, profesore Aleksandra Deroka, Đurđa Boškovića i Svetozara Radojčića. Oni su inicirali i Novu seriju časopisa *Starinar*. U Institutu je bio angažovan na brojnim naučnoistraživačkim i konzervatorskim radovima. Jedan je od začetnika Zavoda za zaštitu i naučno proučavanje spomenika kulture Narodne Republike Srbije 1947. godine, kao jedini stručnjak konzervator. Zaslužan je i za nastanak časopisa *Saopštenja*. Godine 1950. učestvao je u formiranju Saveznog instituta za zaštitu spomenika kulture i sa kolegama pokrenuo još jedan časopis – *Zbornik zaštite spomenika kulture*. Imao je zvanje naučnog savetnika i bio direktor te institucije. Penzionisan je 1974. godine. Bio je član Izvršnog komiteta Međunarodnog saveta za spomenike i spomeničke celine (ICOMOS), osnivač i član brojnih strukovnih udruženja u zemlji (Društvo muzejskih radnika, Društvo konzervatora Srbije, Društvo konzervatora Jugoslavije).³

Ivan Zdravković je nakon Drugog svetskog rata napisao veći broj monografskih studija, od kojih se izdvajaju: *Dubrovački dvorci: analiza arhitekture i karakteristika stila* (1951), *Manastir Bođani*, sa koautorom Lazarom Mirkovićem (1952), *Izbor građe za proučavanje spomenika islamske arhitekture u Jugoslaviji* (1964), *Srednjovekovni gradovi u Srbiji* (1970), *Srednjovekovni gradovi i dvorci na*

1 O Ivanu Zdravkoviću videti: P. Stanić, „In memoriam. Ivan M. Zdravković (1903–1991)“, *Glasnik Društva konzervatora Srbije* 16, 1992, 235–236; „Zdravković Ivan“, u: S. G. Vogunović, *Arhitektonska enciklopedija Beograda XIX i XX veka*. Knj. 2, Beograd, 2005, 1139–1140; „Zdravković Ivan“, u: Z. Manević (red.), *Leksikon neumara*, Beograd, 2008, 133; A. Ilijevski, „Ivan Zdravković“, u: D. Preradović (ur.), *Gabrijel Miše i istraživanja stare srpske arhitekture*, Beograd, 2019, 101.

2 Videti: „Društvo konzervatora Srbije – predlog za izbor Zdravković arh. Ivana“, u: *Vanredna skupština za izbor novih članova*, 5. april 1972, Srpska akademija nauka i umetnosti – Odeљење društvenih nauka, Beograd, 1972, 187–224; I. Zdravković, „Kратак опис живота и рада“, u: I. Zdravković, *Документи народног сиваралаштва у прошлости. Споменници градске и сеоске народне архитектуре у Србији*, Beograd, 1990, 47–49; I. Zdravković, „Моји први кораци у раду на конзервацији споменика културе“, u: P. Stanić (ur.), *Сећања конзерватора*, Beograd, 1992, 29–36.

3 Исто.

Kosovu (1975).⁴ Prema sopstvenim rečima, održao je oko osamdeset javnih predavanja i objavio preko tri stotine kraćih i dužih članaka i studija.⁵ Međutim, njegova bibliografija je nepotpuna, a doprinosi brojnim vidovima arhitektonskog stvaralaštva nisu kritički valorizovani u savremenoj arhitektonskoj historiografiji. Naročito je izvan glavnih historiografskih tokova ostala njegova naučna i stručna delatnost u periodu između dva svetska rata. Naime, od diplomiranja do oslobođenja zemlje Zdravković je održao više od dvadeset javnih predavanja iz svoje struke i objavio preko osamdeset kraćih i dužih članaka i studija iz arhitekture, urbanizma i muzeologije u stručnim časopisima i dnevnim listovima.⁶ Time se u periodu između dva svetska rata pozicionirao kao jedan od vodećih pobornika modernizma, kritičara i hroničara savremenih arhitektonskih tokova.

Školovanje

Arhitekt Ivan M. Zdravković rođen je u Požarevcu, 27. januara (9. februara) 1903. godine, u uglednoj porodici, od majke Perside Zdravković, rođ. Šumenković, i oca Momčila Đ. Zdravkovića, koji je bio sudija. Osnovnu školu je završio u Pirotu. Porodica se 1912. godine preselila u Beograd, gde je nastavio školovanje i završio veliku maturu u Trećoj muškoj gimnaziji u junu 1921. godine.

Zdravković je iste 1921. godine upisao Arhitektonski odsek Tehničkog fakulteta u Beogradu. Diplomirao je 16. februara 1928. godine.⁷ Tema njegovog diplomskog rada bio je „Ratni muzej“ (sl. 1). U istom mesecu su diplomirali i Đurđe Bošković, Siniša Mirković, Miša Manojlović, Rista Vasiljević, Jovan Radenković (Yovan Radenkovitch), Katarina Šajnović i Jovan Ranković.⁸

Godišnja izložba Kluba studenata arhitekture Tehničkog fakulteta u Beogradu održavala se od 1925. godine, svakog februara u Svečanoj sali fakulteta. Klub je osnovan 1924. godine, uz podršku profesora Petra J. Popovića, po uzoru na obnovljeni Klub arhitekata. Brojnim posetiocima, među kojima je često bio i kralj Aleksandar I Karađorđević, predstavljane su nove generacije arhitekata, a tematski zadatim projektima poželjne stilske smernice u arhitekturi.⁹ Na Četvrtoj izložbi Kluba 1928. godine bili su prezentovani nacrti za Svetosavski temat – *Spomenik palim studentima* u dorskom stilu, mali broj nediplomskih radova i „dvadeset i četiri diplomatska rada – ukupno preko dvesta crteža (listova)“.¹⁰ Radove su prikazali i pomenuti studenti koji su diplomirali u februaru. Đurđe Bošković, koji je takođe učestvovao na smotri (diplomski rad „Narodni muzej“), svoju prvu kritiku¹¹ napisao je upravo o toj izložbi u časopisu *Raška umetnička smotra*. Bošković je smatrao da „duh moderne arhitekture, konstruktivna logika i njeno naglašavanje i na spoljašnosti i u unutrašnjosti građevine, nije ništa drugo do ponavljanje vizantijske težnje za krajnjom konstruktivnošću. Nije dakle ni čudo što moderni vizantijski stil privlači naše mlade neimare i kao najbliži izražaj njihovih umetničkih inspiracija, i kao najšire polje stvaralačkog rada“.¹² U tom kontekstu je Bošković i tumačio diplomski rad „Ratni muzej“ Ivana Zdravkovića, koji prema njegovom mišljenju „predstavlja jaku sponu između klasične vizantijske arhitekture, šestog i sedmog veka, i modernih težnji“.¹³ U svojoj prvoj kritici Bošković je za radove studenata u nacionalnom stilu upotrebio termin „moderno-vizantijski“.

4 I. Zdravković, *Дубровачки дворци: анализа архитѣкѣуре и каракѣтеристѣика стѣила*, Београд, 1951; Л. Мирковић и И. Здрѣвковић, *Манасѣир Бођани*, Београд, 1952; И. Здрѣвковић, *Избор ѣрађе за ѣроучавање сѣоменика исламске архитѣкѣуре у Југославији*, Београд, 1964; Исти, *Средњовековни ѣрадови у Србији = Les fortes-ses mѣdiѣvales de Serbie*, Београд 1970; Исти, *Средњовековни ѣрадови и дворци на Косову = Forteresses et chateaux mѣdiѣvales de Kosovo*, Београд 1975.

5 Здрѣвковић, „Кратак опис живота и рада“..., 47.

6 *Нав. мѣсто*.

7 Дѣпломa бр. 913. од 16. фебруара 1928. године. В. С. Марковић (ур.), *Именик дѣпломираних инжињѣра и архитѣкѣика на Техничком факултѣету Универзитѣта у Беоѣрагу 1919–1938*, Београд, 1939, 42.

8 *Нав. мѣсто*.

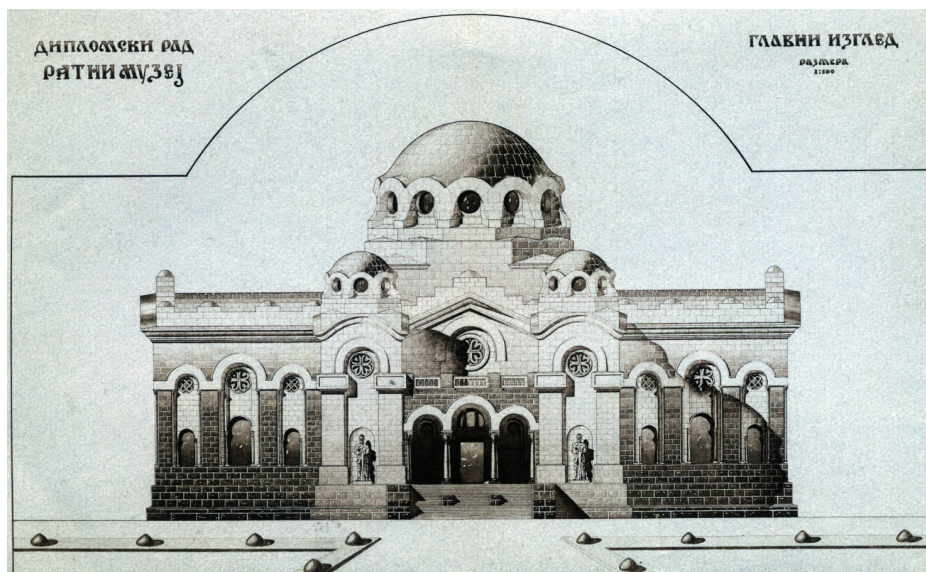
9 А. Илијевски, „Ђурђе Бошковић као савременик и тумач архитѣктуре Београда између два светска рата“, *Годишњак ѣрага Беоѣрага* 58, 2011, 173–174.

10 „Изложба радова студената архитѣктуре“, *Правда*, 20. фебруар 1928, 5.

11 О Ђурђу Бошковићу као архитѣктском критѣагу видѣти: Илијевски, „Ђурђе Бошковић као савременик и тумач архитѣктуре Београда...“, 171–203.

12 Ђ. Бошковић, „Изложба Клуба студената архитѣктуре“, *Рашка умѣйничка смотѣра* 1, 1929, 267–268.

13 *Исти*, 268.

Sl. 1. Ivan Zdravković, „Ratni muzej“, diplomski rad, 1928. godina
(Izvor: *Проекції студента архитектуры, Клуб студената архитектуре, Београд, 1928*)

Insistirajući, pre svega, na konstruktivnoj logici, a ne samo na stilskim osobenostima, taj vid arhitektonskog komponovanja vešto je povezivao sa savremenim tokovima.¹⁴

Klub studenata arhitekture Tehničkog fakulteta je te godine objavio katalog „Projekti studenata arhitekture“¹⁵, u kome su prikazani najbolji nacrti od osnivanja Kluba do 1928. godine. Iako se navodi da će Klub studenata arhitekture svake godine objavljivati učeničke radove iz svih oblasti arhitekture, koji će reprezentovati celokupan godišnji rad i uspeh, narednih godina nisu priređivali izložbene kataloge. Diplomski rad Ivana Zdravkovića „Ratni muzej“ prikazan je u katalogu.¹⁶ Takođe su publikovani radovi Đurđa Boškovića, Aleksandra Vasića, Dragana Gudovića, Darinke Ivković, Dragoljuba Jovanovića, Stanislave Jovanović, Franje De Negrija, Branka Krstića, Siniše Mirkovića, Jovana Radenkovića, Jovana Rankovića, Andreja Papkova i Boška Tomića.¹⁷ Katalog „Projekti studenata arhitekture“ je dragocen jer se u njemu kroz odabir tema za diplomske radove i Svetosavske temate može bolje sagledati proces sticanja znanja i veština budućih arhitekata, kao i prijemčive stilske tendencije na Arhitektonskom odseku Tehničkog fakulteta u Beogradu u tom periodu.

Usavršavanje kod profesora Gabrijela Mijea na Praktičnoj školi visokih studija u Parizu

U periodu između dva svetska rata, važnu oblast kulturno-prosvetne saradnje Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, potom Kraljevine Jugoslavije sa Francuskom činile su i stipendije koje je francuska vlada dodeljivala srpskim diplomiranim studentima za specijalizacije. Deo njih se usavršavao kod znamenitog vizantologa profesora Gabrijela Mijea (Gabriel Millet, 1867–1953) na Praktičnoj školi visokih studija (*École Pratique des Hautes Études*) u Parizu. Takođe, za vreme Prvog svetskog rata i u međuratnom periodu na studijama kod profesora Mijea boravio je niz svršenih studenata arhitekture beogradskog Tehničkog fakulteta.¹⁸ Spona između srpskih arhitekata i Gabrijela Mijea bio je profesor Tehničkog fakulteta Petar J. Popović, koji je još kao arhitekt Ministarstva građevina Kraljevine Srbije 1906. godine pratio profesora Mijea na prvom terenskom istraživanju srpskih

14 Илијевски, „Бурђе Бошковић као савременик и тумач архитектуре Београда...“, 175.

15 *Проекції студента архитектуры, Клуб студената архитектуре, Београд, 1928.*

16 *Исто*, 4.

17 Videti u: *Проекції студента архитектуры...* Kako je navedeno u katalogu, Predrag J. Zrnić, kand. arh., izradio je naslovni list i fotografisao projekte.

18 Videti: A. Kadijević, „О сарадњи Габријела Мијеа са Миланом Минићем, архитектом и сликаром“, у: М. Ракоција (ур.), *Ниш и Византија 4: зборник радова*, Ниш, 2006, 59–65; А. Илијевски, „Српски архитекти на студијама код Габријела Мијеа и њихов допринос професоровим публикацијама“, у: Д. Прерадовић, М. Марковић (ур.), *Габријел Мије и исцртавања сцаре српске архитектуре*, Београд, 2021, 250–285; i druge radove u navedenim zbornicima.

srednjovekovnih manastira.¹⁹ Prvu generaciju su činili arhitekti Milan Minić, Momčilo Tapavica (Momcsilló Tapavicza) i Kosta J. Jovanović, koji su se tokom Prvog svetskog rata zatekli u Parizu. Oni su sa Petrom J. Popovićem, tada arhitektom Ministarstva građevina, dali doprinos u izradi tehničkih crteža za Mijeovu studiju *Lancien art serbe. Les églises* (1919) o srpskoj srednjovekovnoj arhitekturi. Studenti druge generacije bili su arhitekti Milan Zloković (školske 1920/1921. i 1922/1923. godine), Đorđe Tabaković (1923/1924), Aleksandar Deroko (1927/1928), a saradnici Đurđe Bošković i Žarko Tatić. Krajem 1928. godine i Ivan Zdravković odlazi u Pariz na studije kod profesora Mijea, gde je proveo dva semestra. Školske 1928/1929. pohađao je nastavu zajedno sa kolegom sa studija, arhitektom i slikarom Jovanom Radenkovićem (Yovan Radenkovitch). Potom je slušao predavanja na Institutu za urbanizam Pariskog univerziteta.²⁰ Zdravković se kod profesora Mijea opredelio za izučavanje srednjovekovne baštine. Na Praktičnoj školi visokih studija izradio je seminarski rad „Kratak pregled razvoja stare srpske crkvene arhitekture i umetnosti“ i dobio tezu za doktorsku disertaciju o manastiru Gradac.²¹ Zdravković nije dovršio doktorski rad jer je morao da se vrati u zemlju radi odsluženja vojnog roka.

Državna srednja tehnička škola u Beogradu

Ivan Zdravković se tridesetih godina usavršavao na profesionalnom planu. Naime, državni tehnički ispit za arhitekta položio je 5. aprila 1932. godine, a profesorski ispit za zvanje inženjera-arhitekta profesora 8. decembra iste godine. Položio je i asistentski ispit na Univerzitetu 16. maja 1935. godine, jer je bio i asistent volonter na Arhitektonskom odseku Tehničkog fakulteta u Beogradu.²²

Zdravković je u periodu 1931–1938. bio profesor u Državnoj srednjoj tehničkoj školi u Beogradu, četvorogodišnjoj školi sa arhitektonskim odsekom. Đaci su mogli da upišu tu školu nakon četiri razreda gimnazije, a bila je veoma značajna jer je školovala arhitektonski kadar srednjeg obrazovanja, kakav je postojao u krajevima bivše Austrougarske monarhije. Takođe je bitno naglasiti da su u toj prosvetnoj instituciji profesori bili i arhitekti Branko Maksimović, Dragomir Tadić, Dujan Granić, Miladin Prljević, što govori o visokom nivou nastavnog kadra. Osim toga, Državna srednja tehnička škola je izdavala stručni časopis *Tehničar: časopis za nauku, tehniku i umetnost*, koji je izlazio devet puta godišnje, od oktobra do juna. U novembarskom broju časopisa 1936. godine objavljen je rad Ivana Zdravkovića „Uticao materijala na stil i nova arhitektura“ i arhitekta Dušana Grabrijana, tada profesora u Srednjoj tehničkoj školi u Sarajevu pod nazivom „Slova“.

Muzej kneza Pavla i časopis *Umetnički pregled*

Godine 1934. kralj Aleksandar I Karađorđević je zaveštao Novi dvor u Beogradu za Kraljevski muzej. Da bi se zgrada prilagodila potrebama muzejskog prostora, angažovani su afirmisani arhitekt Dragiša Brašovan, kao i Ivan Zdravković.²³ Jedan od ciljeva prenamene je bio da bude što više zidnih površina za smeštaj eksponata. Obrazovana je i Komisija za uređenje Kraljevskog muzeja, na čijem čelu je bio Milan Kašanin. Za opremanje enterijera i fasadne radove bio je zadužen arhitekt Milan Sekulić, saradnik Dragiša Brašovana.²⁴ Posle ubistva kralja Aleksandra, ime muzeja je 1935. godine promenjeno u Muzej kneza Pavla. U aprilu iste godine istoričar umetnosti Milan Kašanin je imenovan za prvog direktora, a Muzej je svečano otvorio knez namesnik Pavle Karađorđević 18. januara 1936. godine.

19 *Истѳо*, 252, 262.

20 *Истѳо*, 267, 268. Videti i fotografiju profesora Mijea sa studentima Praktične škole visokih studija iz 1929. godine na kojoj su i Ivan Zdravković i Jovan Radenković (str. 268).

21 Здравковић, „Кратак опис живота и рада“..., 47; Илијевски, „Српски архитекти на студијама код Габријела Мијеа...“, 267. Manastir Gradac su kod profesora Mijea istraživali i Kosta J. Jovanović i Milan Zloković. Oni su u radovima objavili predloge moguće rekonstrukcije.

22 „Друштво конзерватора Србије – предлог за избор Здравковић арх. Ивана“, у: *Ванредна скупштина за избор нових чланова...*, 196.

23 А. Игњатовић, „Архитектура Новог двора и Музеј кнеза Павла“, у: Т. Цвјетићанин (ур.), *Музеј кнеза Павла*, Београд, 2009, 82.

24 *Истѳо*, 83.

Nakon toga, od 1938. godine, prema odluci Ministarstva prosvete, Ivan Zdravković je počeo da radi u Muzeju kneza Pavla u Beogradu. Državni ispit za stručno osoblje muzeja Zdravković je položio 7. maja 1938. godine, a 26. maja iste godine dobio je stalno radno mesto u zvanju pomoćnik konzervatora. Iz arhivskog dokumenta o sistematizaciji radnih mesta, koji je potpisao upravnik Muzeja Milan Kašanin, saznajemo da pomoćnik konzervatora Ivan Zdravković „rukuje zbirkom modernih slika i skulptura (jugoslovenskih i inostranih), i zbirkom crteža i gravira, sistematski radi na njihovim inventarima, vodi nad njima stalan nadzor, snosi odgovornost za njeno stanje i red u njoj. Vršiti nadzor nad zgradom Muzeja. Pomaže u korespondenciji na francuskom jeziku. U pripremanju stalnih izložaba postupaće po uputstvima koje mu bude usmeno davao direktor Muzeja“.²⁵

Značajnu delatnost Ivan Zdravković je ostvario kao sekretar redakcije i saradnik časopisa *Umetnički pregled*. Pokrenut na inicijativu upravnika Muzeja Milana Kašanina, časopis je bio posvećen temama iz umetnosti, kulture i prosvete. Kašanin se ugledao na ugledne evropske časopise, pre svih britanski *Burlington Magazine* i francuski *L'Art Vivant*.

Muzej kneza Pavla je izdavao *Umetnički pregled* od oktobra 1937. do aprila 1941. godine, a izašlo je ukupno 36 brojeva u 31 svesci. Za dizajn je bio zadužen umetnik Dušan Janković, jedan od eminentnijih grafičkih dizajnera u Jugoslaviji, koji je oblikovao i izložbene kataloge za potrebe Muzeja. Grafička oprema časopisa je bila izuzetna, ujednačena u svim godištim, sa kvalitetnim priložima i fotografskim materijalom. Štampan je u Državnoj štampariji Kraljevine Jugoslavije. Misija *Umetničkog pregleda* je bila edukativna i propagandna, namenjena široj publici, na šta Kašanin i upućuje u uvodnoj reči prvog broja: „I ne samo umetnika, nego i umetničke kulture i ukusa ima jedino onde gde ima prosvetnog društva. Ni najveći arhitekt ne može ništa učiniti za jedan grad ako to samim građanima nije potrebno. Da bi jedna ulica, jedna pijaca, jedan vrt bili lepi, nužno je da to želi i hoće, ne jedan čovek, ne jedan arhitekt, nego celo jedno društvo. Umetničke kulture ima samo onda gde ima uzajamnog razumevanja i saradnje između društva i umetnika.“²⁶

Bilo je preko pedeset saradnika časopisa – umetnika, pisaca, istoričara, istoričara umetnosti, arhitekata, arheologa, među kojima su bili Isidora Sekulić, Ivo Andrić, Aleksandar Solovjev, Pavle Vasić, Stanislav Vinaver, Branko Popović, Todor Manojlović, Jovan Dučić, Svetozar Radojčić, Milo Milunović, Đorđe Mano Zisi. Članke o arhitekturi pisali su, između ostalih, arhitekti Milan Zloko- vić, Nikola Nestorović, Bogdan Nestorović, Milutin Borisavljević, Aleksandar Deroko, Branislav Kojić, Dragomir Popović, Branislav Marinković, Jovan Radenković, Milivoje Tričković, Svetomir Lazić.

ПАВИЉОН КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ
НА МЕЂУНАРОДНОЈ ИЗЛОЖБИ У ПАРИЗУ

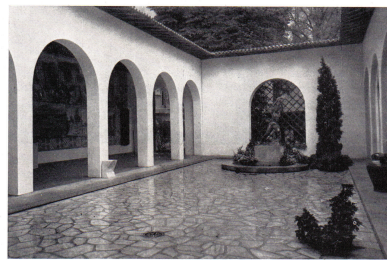
Наше учешће на великој међународној изложби у Паризу, која је отворена крајем маја и траје до новембра, скромно је, али отмено. Само место на коме се налази наш павиљон једно је од најбољих на изложби. Павиљон је подигнут уз само лево крило новог Трокадера, са чије се терасе пружа изванредан поглед на Марсово поље и Ајфелову кулу. То је, у исто време, и најлепши изглед на целокупну изложбу и један од улаза на који долази највећи број посетилаца.

Наш павиљон је грађевина правоугаоног облика, голих и равних зидова, чију мирноћу прекидају четири бела стуба од мермера из Призрена, између којих се налазе три улаза. Десно поље, потпуно равно и глатко, без прозора, оживљено је мозаиком г. М. Милуновића, а између стубова на улазу и мозаика уздиже се, на витком постаменту, једна Росандићева скулптура, такође од белог мермера. Цео из-

глед павиљона привлачи поглед и оставља снажан утисак својим мирним и равним површинама, уравнотеженом пластиком и складним облицима. Инстинктивно човек се упућује к њему и улази да види шта се у њему крије.

И споља и унутра, свуда влада један исти закон: закон хармоније и уједначености; све је на свом месту, а уметнички укус, префињен и савремен, осећа се и у целини и у детаљима. Тај уметнички укус нарочито се осећа у унутрашњости, где је све тако срећно распоређено да се у том погледу мало који павиљон може да упореди са нашим.

Чим се уђе унутра, пред гледаоцем се пружа велика пространа дворана, пунa скулптура неколиких наших најбољих вајара, — мајстора Томе Росандића, Палавичинија, Стојановића, Долинара, Стијовића, и др., — које су распоређене са пуно смисла за презентацију. На левој страни сале налази

4

27

Sl. 2. Ivan Zdravković, članak „Paviljon Kraljevine Jugoslavije na Međunarodnoj izložbi u Parizu“, *Umetnički pregled* 1, 1937.

25 Л. Хам-Миловановић, „Назив и устројство Музеја kneза Павла“, у: Цвјетићанин (ур.), *Музеј kneза Павла...*, 114–116; Архив Народног Музеја у Београду: ANM, br. 1080. Реšenje Milana Kašanina о опису посла запослених, 10. децембар 1938. Документ је објављен на стр. 115.

26 М. Кашанин, „Pro arte“, *Уметнички преглед* 1, 1937, 2.

Ivan Zdravković je objavio četrnaest radova u *Umetničkom pregledu*.²⁷ Već u prvom broju objavio je članak „Paviljon Kraljevine Jugoslavije na Međunarodnoj izložbi u Parizu“²⁸ (sl. 2), u kome je opisao paviljon, naveo imena umetnika i dela koja su zastupljena, podvukao doprinos arhitekta Josipa Sajsela (Josip Seissel). Takođe je imao nameru da čitaocu dočara atmosferu našeg paviljona, čemu doprinose fotografski snimci. Sledi rad „Hotel na Lopudu“²⁹, o delu arhitekta Nikole Dobrovića, i „Savremeni enterijer u Beogradu“³⁰. U članku „Preteča savremene arhitekture: Los i Le Korbizje“³¹ pisao je o njihovom doprinosu i uticaju na savremenu arhitekturu. O principima savremenog urbanizma je raspravljao u radu „Smisao i zakoni savremenog urbanizma“³², gde je izneo tri zapovesti na kojima, po njegovom mišljenju, počiva savremeni urbanizam: „poštovanje običaja i starina“; „pouzdanje u otkrića i moderne postupke“; „prošlost i budućnost treba da sarađuju jedno s drugim, a ne da se bore“. Ostale zapovesti nauke o uređenju gradova mogu se svesti na „prostor, stalno i uvek prostor“.³³ Važno je istaći članak o međunarodnom konkursu za Beogradsku operu³⁴, u kojem je Zdravković prikazao konkursne radove i naveo probleme tipične za međuratnu arhitektonsku scenu: prvo je bilo pitanje raspisivanja konkursa, kada se na kraju prva i druga nagrada ne dodele, što je često otvaralo mogućnosti za angažovanje arhitekata koji nisu nagrađeni ili čak nisu ni učestvovali na konkursu. Drugo pitanje, relevantno za stručnjake u celoj Jugoslaviji, odnosilo se na razloge upošljavanja stranih arhitekata pored sposobnih domaćih graditelja. U prilogu o arhitekturi na izložbi Pola veka hrvatske umjetnosti, priređenoj u Zagrebu od 18. decembra 1938. do 31. januara 1939, kao najuspešiji projekat je izdvojio vilu Dojč (Deutsch) u Zagrebu skulptora i arhitekta Frana Cote.³⁵ U *Umetničkom pregledu* Zdravković je pisao pregledne radove i kritike o savremenom urbanizmu i arhitektonskoj praksi, vernakularnoj arhitekturi, izložbama, konkursima i unutrašnjoj arhitekturi.

Tokom Drugog svetskog rata nemačka uprava u Beogradu uspostavila je institucije zadužene za kulturnu baštinu u okupiranoj Srbiji – Kunst und Denkmalschutz, odeljenje kojim je upravljao baron Johan fon Rajsvic (Johann von Rechwitz). U Muzeju kneza Pavla u periodu 1942–1944. postojao je muzejski kurs ili tečaj, koji je organizovao kustos Miodrag Grbić. Brojni istoričari umetnosti, arhitekti i arheolozi, koji su se formirali nakon rata, pohađali su predavanja Miodraga Grbića, Milana Kašanina, Đorđa Mano Zisija, Ivana Zdravkovića i drugih stručnjaka. U početku, *muzeologiju* su, osim Kašanina, držali Ivan Zdravković, Đorđe Mano Zisi i Miodrag Grbić, a *istoriju umetnosti* Milan Kašanin. Ivan Zdravković je predavao *o nauci o stilovima (grčkim i rimskim)*.³⁶

Delatnost u Klubu arhitekata Udruženja jugoslovenskih inženjera i arhitekata (UJIA) – Sekcija Beograd, stručna predavanja i arhitektonska kritika

Klub arhitekata Udruženja jugoslovenskih inženjera i arhitekata (UJIA) – Sekcija Beograd oformljen je početkom dvadesetih godina. Prema rečima savremenika, arhitekta Kojića, oko 1935. u

27 I. Zdravković: „Paviljon Kraljevine Jugoslavije na Međunarodnoj izložbi u Parizu“, *Umetнички преглед* 1, 1937; „Хотел на Лопуду“, *Уметнички преглед* 2, 1937; „Савремени ентеријер у Београду“, *Уметнички преглед* 4, 1938; „XXI међународна уметничка изложба у Венецији“, *Уметнички преглед* 9, 1938; „Претече савремене архитектуре: Лос и Ле Корбизје“, *Уметнички преглед* 11, 1938; „Дубровачки дворци“, *Уметнички преглед* 12, 1938; „Смисао и закони савременог урбанизма“, *Уметнички преглед* 1, 1939; „Архитектура на изложби 'Пола века хрватске уметности' у Загребу“, *Уметнички преглед* 5, 1939; „Виле на Топчидерском брду и Дедињу“, *Уметнички преглед* 7, 1939; „Један старински конак“, *Уметнички преглед* 8, 1939; „Град Ново Брдо“, *Уметнички преглед* 10, 1939; „Утицај поднебља и околине на нову архитектуру“, *Уметнички преглед* 1–2, 1940; „Исход конкурса за Београдску оперу“, *Уметнички преглед* 4–5, 1940; „Оправданост појаве модерне архитектуре“, *Уметнички преглед* 2, 1941.

28 I. Zdravković: „Paviljon Kraljevine Jugoslavije na Međunarodnoj izložbi u Parizu“, *Umetнички преглед* 1, 1937, 27–28.

29 I. Zdravković: „Хотел на Лопуду“, *Уметнички преглед* 2, 1937, 56–57.

30 I. Zdravković: „Савремени ентеријер у Београду“, *Уметнички преглед* 4, 1938, 122–123.

31 I. Zdravković: „Претече савремене архитектуре: Лос и Ле Корбизје“, *Уметнички преглед* 11, 1938, 337–341.

32 I. Zdravković: „Смисао и закони савременог урбанизма“, *Уметнички преглед* 1, 1939, 24.

33 *Исто*.

34 I. Zdravković: „Исход конкурса за Београдску оперу“, *Уметнички преглед* 4–5, 1940, 144–148.

35 I. Zdravković: „Архитектура на изложби 'Пола века хрватске уметности'...“, *Уметнички преглед* 5, 1939, 153.

36 A. Bandović: „Музејски курс и археологија током II светског рата у Београду“, *Etnoantropološki problemi* 9 (3), 2014, 631–632.

vreme kada je predsednik Kluba bio Toma Živanović, nekoliko mladih članova aktivno je radilo na problematizovanju i rešavanju glavnih problema arhitektonske struke. Odlučeno je da se održavaju predavanja sa diskusijama, da se priređuju izložbe ili učestvuje na njima, da se preispitaju zakonodavni okviri uz pomoć Inženjerske komore, da se pokrenu razna stručna pitanja. Ubrzo se u Klubu okupila veća grupa mlađih arhitekata, među kojima su se isticali Branislav Kojić, Milan Zloković, Ivan Zdravković, Branko Maksimović.³⁷ Profesionalnu afirmaciju Zdravković je stekao i kao član Uprave Kluba arhitekata Udruženja jugoslovenskih inženjera i arhitekata (UJIA) – Sekcija Beograd. Branislav Kojić je bio predsednik Kluba 1937. i 1938. godine, a Zdravković je tada bio sekretar i potpredsednik.³⁸ I u periodu 1940–1941, kada je Klub vodio Branko Maksimović, Zdravković je bio potpredsednik.³⁹ Zdravković je pripadao mlađoj generaciji arhitekata u Klubu i bio je izuzetno aktivan u javnom propagiranju postulata savremene arhitekture i zaštite arhitektonske profesije u Kraljevini Jugoslaviji. Kao član UJIA učestvovao je u brojnim stručnim raspravama i javnim diskusijama o gorućim arhitektonskim i urbanističkim pitanjima. Držao je predavanja o aktuelnim problemima iz oblasti arhitekture i urbanizma za stručnu javnost u Klubu arhitekata ili za zainteresovane građane na Kolarčevom narodnom univerzitetu u Beogradu.⁴⁰

Kao pobornik modernizma, Zdravković se istakao kao jedan od vodećih moderno orijentisanih arhitektonskih kritičara i hroničara u Kraljevini Jugoslaviji. Pored *Umetničkog pregleda*, objavljivao je studije i članke u brojnim časopisima i listovima, uključujući *Građevinski vjesnik* i *Tehnički list iz Zagreba*, *Život i rad* iz Beograda, u beogradskim dnevnim novinama *Politika*, *Pravda* i *Vreme* kao i mnogim drugim glasilima širom Kraljevine.

Zdravković je kao kritičar naročito proučavao i vrednovao socijalne aspekte savremene arhitekture i urbanizma. Često su teme bile teorijska stremljenja moderne arhitekture i problemi arhitektonsko-urbanističkog razvoja Beograda. Njegova kritička reč neretko je zadirala u kulturnu klimu i dnevopolitička pitanja. U vidu hroničarskih priloga, pisao je o građevinama koje se podižu u Beogradu. Bitan je njegov članak o Dečjoj klinici Milana Zlokovića i Državnoj štampariji Dragiše Brašovana, u kome je prvi valorizovao te egzemplarne primere srpskog modernizma. Za Državnu štampariju je tada naveo da je i konstruktivno i arhitektonski „građena po svim principima savremenog građenja“, te da „zajedno sa Palatom Albanija predstavlja tip novog građenja“. Dečja klinika i po svojoj arhitektonskoj koncepciji i po svome spoljašnjem izgledu, prema njegovom mišljenju, „predstavlja poslednju reč modernog izgrađivanja uopšte. Ništa kod nje nije postavljeno a da nema svoju namenu i funkciju“, smatrao je Zdravković.⁴¹

U kontekstu saradnje sekcija UJIA i Zdravkovićevog doprinosa, trebalo bi razmotriti goruće pitanje jugoslovenske arhitektonske struke od sredine 1938. godine, kada je odlučeno da se u Beogradu izgradi Olimpijski stadion⁴². Na preporuku Ministarstva inostranih poslova, 1938. godine određeno je da se izgradnja poveri Nemcu, profesoru Verneru Marhu (Werner March), afirmisanom graditelju stadiona, od kojih je svakako najvažniji onaj u Berlinu na kome su održane Olimpijske igre 1936. godine. Odlučeno je da se velelepni stadion izgradi baš na obali Dunava, u podnožju Beogradske tvrđave. Kasnije, u Gornjem gradu je bio predviđen i duhovni Panteon po meri jednog totalitarnog režima: Vojni muzej, Spomen-dvorana dinastije Karađorđević i Nacionalni muzej lepih umetnosti. Ali da bi dve celine bile arhitektonski komplementarne, trebalo je devastirati veliki deo kulturno-istorijske celine koju čini Beogradska tvrđava. UJIA – Sekcija Zagreb u svom pismu ministru građevina od 2. avgusta 1938. godine, pozivajući se na tekst zagrebačkih *Novosti*, izražava sumnju da je vlada „ovako zamašan zadatak povjerila strancu, kraj tolikih sposobnih domaćih stručnja-

37 Б. Којић, *Друшћивени услови развйіка архііекціонске сїруке у Беоіраду 1920–1940. іодіне*, Београд, 1979, 47.

38 „Клуб београдских архііеката нуді сарадњу Општіні у решавању проблема изградње маліх станова“, *Време*, 13. фебруар 1937, 8; Којић, *Друшћивени услови развйіка архііекціонске сїруке...*, 46.

39 Којић, *Нав. месіо*.

40 Zdravković je održao ukupno osamnaest javnih predavanja: četiri na Kolarčevom narodnom univerzitetu, osam u Klubu arhitekata, tri u Srednjoj tehničkoj školi, jedno u prostorijama časopisa *Život i rad* i dva na kratkotalasnoj radio-stanici. Videti u: „Друштво конзерватора Србіје – предлог за ізбор Здравковић арх. Івана“, у: *Ванредна скупшћина за ізбор нових чланова...*, 203. Неке од тема предavanja на Кolarčevом народном универзитету су биле: „Uzroci i pojave u savremenoj arhitekturi“ (1934), „Solomonov hram: umetnost starih Jevreja“ (1936).

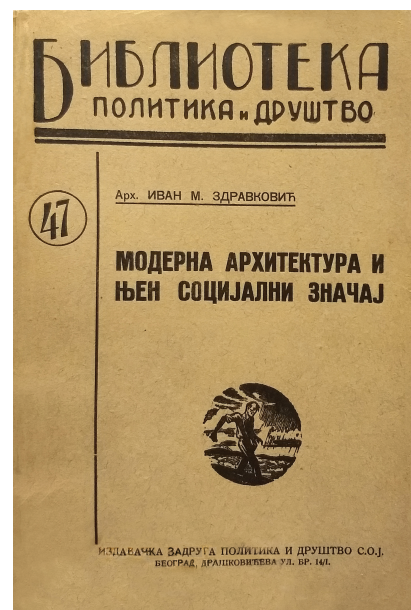
41 И. Здравковић, „Палата Државне штампарије и Дечје поликлинике“, *Време*, 16. фебруар 1940.

42 О Олімпіјском стадиону видети: Илијевски, „Ђурђе Бошковић као савременик и тумач архііектуре Београда...“, 190–195; И. Р. Марковић, „Провокаціја нове естетике: два пројекта архііекте Варнера Марха у Београду“, *Зборник Мајишце срїске за ликовне уметностіи* 41, 2013, 163–180.

ka, koji su već izvedenim sličnim objektima, iako manjeg opsega, dokazali, da su dorasli zadatku“.43 Desetak dana kasnije isto je učinila i Glavna uprava UJIA, zalažući se za jugoslovenski konkurs. Pošto je postignut dogovor sa Marhom o podizanju stadiona, a na javne apele strukovnog udruženja nadležni nisu odgovorili, u avgustu 1939. sastanak je ponovljen u Beogradu, ovog puta u saradnji sa Inženjerskom komorom. Ivan Zdravković je iskoristio priliku da pozove sve nacionalne i kulturne organizacije da se usprotive odluci da značajne objekte stvaraju stranci.44 Doneta je i rezolucija koja je predata odgovornim licima u zemlji45, ali i Nemačkom inženjerskom udruženju, u kojoj se poziva na raspisivanje konkursa među jugoslovenskim arhitektima. Odgovor nisu dobili. Projekat stadiona arh. Verner Marh lično je predstavio uvažanim zvanicama i članovima Vlade predvođenim knezom namesnikom Pavlom Karađorđevićem i kneginjom Olgom na izložbi Nova nemačka građevinska umetnost (*Neue Deutsche Baukunst*), koja je upriličena od 5. do 16. oktobra 1940. godine u nemačkom paviljonu na beogradskom Sajmištu.46 Izbijanje rata u Jugoslaviji prekinulo je planove o izgradnji Olimpijskog stadiona. Osim neumitnih političkih implikacija, projekat za Olimpijski stadion u Beogradu jedan je od retkih slučajeva kada je celokupna arhitektonska struka Kraljevine u okviru UJIA zauzela jedinstven stav.

Moderna arhitektura i njen socijalni značaj

Arhitekt Ivan Zdravković je kritičko-teorijske stavove sumirao 1940. godine u delu *Moderna arhitektura i njen socijalni značaj*⁴⁷ (sl. 3), koje nije proučeno u savremenoj istoriografiji. Knjiga, iako nevelika po obimu, bila je pionirski poduhvat, a danas predstavlja važan izvor za istoriografsko sagledavanje toka moderne arhitekture u zemlji i širem, evropskom okviru. Zdravković je prvo pisao o pojavi i pravcima moderne arhitekture. Rapravlja o raznim faktorima, poput uticaja materijala na razvoj stila. Potom je prešao na socijalne aspekte arhitekture, pre svega na izgradnju malih stanova u velikim gradovima, i kao pozitivnu praksu je izdvojio primere u Čehoslovačkoj. Ukazao je na problem ne higijenskih naselja, poput beogradske Jatagan-male. Apelovao je na potrebu zakonskog regulisanja i uvođenja etažne svojine. Smatrao je da bi se racionalnim projektovanjem manjih stanova rešilo pitanje stambene krize. Takođe, „ne treba da se usvoji tip modernih zgrada kakav se odomaćio u drugim evropskim državama, iz razloga što naše podneblje ne podnosi ravan krov niti pak konstrukciju od gvožđa i stakla. Trebalo bi, dakle, da naša moderna arhitektura ima svoje obeležje, da u njoj preovlađuje naš material (kamen, opeka i drvo) a ipak da je moderna.“ Dao je primer Holandije, „gde je iskorišćen materijal sa kojim se najviše raspoložuje, a upotrebljen je na moderan način tako da odgovara podneblju i estetskim zakonima savremenih konstrukcija i izgleda.“⁴⁸

Sl. 3. Ivan Zdravković, *Moderna arhitektura i njen socijalni značaj*, Izdavačka zadruga Politika i društvo s.o.j., Beograd [1940], korićni list

43 Arhiv Jugoslavije, AJ, 62–1505. Pismo Udruženja graditelja Jugoslavije, Sekcija Zagreb, upućeno ministru građevina Dobrovoju Stošoviću, 2. avgust 1938.

44 „Поводом подизања Олимпијског стадиона у Београду: београдски инжењери и архитекти устају против тога да се послови поверавају иностраним стручњацима, без консултовања наших људи“, *Политика*, 20. август 1939, 12.

45 AJ, 62–1505. Dokument sa tekstom rezolucije upućen ministru građevina, 7. septembar 1939.

46 Izložba je predstavljala reprizu minhenske izložbe iz 1938. godine i upriličena je prvi put van Nemačke. Videti: Ilijevski, „Бурђе Бошковић као савременик и тумач архитектуре Београда...“, 192–195; T. Stefanović, „Izložba nove nemačke arhitekture u Beogradu 1940. godine“, *Kultura* 161, 2018, 419–434.

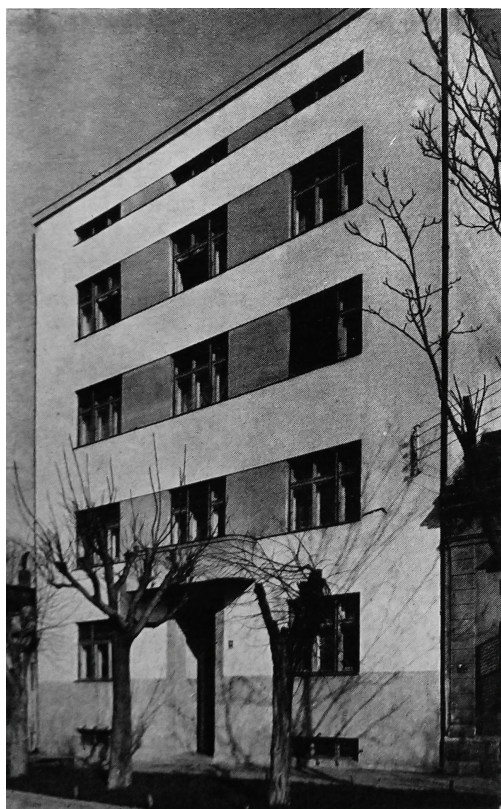
47 И. Здравковић, *Модерна архитџектура и њен социјални значај*, Београд [1940]. Ivan Zdravković je, prema sopstvenim rečima, spremio je još jednu knjigu pod nazivom *Arhitektura i publika*, ali je njeno publikovanje sprečilo izbijanje rata u zemlji.

48 Здравковић, *Модерна архитџектура...*, 44.

Projektantska delatnost

U periodu između dva svetska rata Ivan Zdravković je projektovao više od deset privatnih zgrada i vila. Njegova dela nalazila su se u Beogradu – na Topčiderskom brdu, Dedinju i ispod Avale, u Dubrovniku, Kosjeriću, na Rudniku.

U Beogradu se izdvaja stambena zgrada za rentu u Bitoljskoj ulici 53a (danas Ulica Ilije Garašanina 53a), realizovana 1936. godine (sl. 4a i 4b). Arhitekt Uroš Martinović je to delo svrstao među najznačajnije primere srpske moderne.⁴⁹ Mirna, modernistička fasada imala je naglašene horizontalne trake kojima su istaknuti prozorski okviri. Fasada je bila izvedena u teranovi i veštačkom kamenu, a višespratnica je imala armiranobetonsku međuspratnu konstrukciju.⁵⁰ Na prvom spratu se nalazio udoban stan za sopstvenika, a u ostalom delu bili su stanovi razne veličine i rasporeda. Zbog konfiguracije placa, projektovana su dva objekta, jedan iza drugog. Zgrada je imala deset stanova za izdavanje (sem sopstvenikovog), stan za nastojnika u suterenu prednjeg objekta, četiri sobe za mlade u potkrovlju, sa tuševima i toaletima, dve perionice i dva tavana za sušenje veša. Površina pod zgradom je bila 245,80 m², a celo gradilište je imalo 483,60 m².⁵¹ Nažalost, nakon Drugog svetskog rata zgrada je dograđena i izmenjena, što je pravdano uklapanjem u blok savremenih objekata. Tim grubim zahvatom uništeno je izuzetno delo srpske arhitekture između dva svetska rata.

Sl. 4a i 4b. Ivan Zdravković, Stambena zgrada za rentu (1936), Beograd, Bitoljska ulica 53a (danas Ulica Ilije Garašanina 53a). (Izvor za 4a: I. M. Zdravković, „Zgrada za rentu u Beogradu“, *Tehnički list* 20 (1 i 2), 31. 1. 1938, 17; izvor za 4b: fotografija današnjeg izgleda zgrade, autor Aleksandra Ilijevski, 2020)

U Dubrovniku, u Ulici Antuna Kazali 17 u Lapadu, 1941. godine je izgrađena vila – kuća za odmor Miroslave Šumenković, za koju se smatra da može biti delo arhitekta Ivana Zdravkovića. Izvođač je bio graditelj Vinko Karlovac.⁵² Vila je pravougaone osnove, sa spratom na istočnoj strani i dvovod-

49 U. Martinović, *Moderna Beograda: arhitektura Srbije između dva rata*, Beograd, [s. a.], 75, 79.

50 I. M. Zdravković, „Zgrada za rentu u Beogradu“, *Tehnički list* 20 (1 i 2), 31. januar 1938, 17.

51 *Nav. mesto*.

52 A. Baće, „Arhitektura Dubrovnika između dva svjetska rata“ (doktorski rad), Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2015, 331–332, 797–798.

nim krovom. Fasadna oplata je u kamenu, rustična u zoni podruma, odnosno izvedena kvadratima fine obrade sлагanim u pravilnim horizontalnim nizovima u prizemlju i na spratu. U prizemlju su soba sa kaminom, trpezarija povezana sa lođom, kuhinja i pomoćne prostorije. Na spratu se nalaze tri spavaće sobe i kupatilo, a u podrumu spremište i garaža.⁵³ Ako je autor arhitekt Zdravković, vila predstavlja primer njegovog regionalnog promišljanja i uklapanja u arhitektonsku i ambijentalnu celinu primorja. Naime, po načinu gradnje, upotrebljenim materijalima i estetskim vrednostima navedeni objekat mogao bi se povezati sa već pomenutim stavovima Ivana Zdravkovića o savremenoj arhitekturi koje je izneo u knjizi *Moderna arhitektura i njen socijalni značaj*. Zagovarajući regionalizam u savremenoj arhitekturi, Zdravković je smatrao da moderna arhitektura treba da ima lokalno obeležje, da odgovara podneblju, kao i da se pri izgradnji koristi materijal sa kojim se najviše raspolože.⁵⁴

Zaključak

Ivan Zdravković se nakon Drugog svetskog rata posvetio zaštiti graditeljskog nasleđa i naučno-istraživačkom radu. Preminuo je u Beogradu, 12. februara 1991. godine.⁵⁵ Njegovim odlaskom, po rečima Radomira Stanića „nestala je poslednja izuzetno zaslužna i neponovljiva ličnost iz prve posleratne generacije srpskih i jugoslovenskih konzervatora. Zadužio je mlađe naraštaje štedrim prenošenjem iskustva i znanja, a posebno dobrotom i spontanom srdačnošću, kojom je svakog plenio“.⁵⁶ Sa druge strane, njegova profesionalna delatnost, kao i društveni doprinos razvoju arhitektonske struke u periodu između dva svetska rata nisu bili istoriografski sagledani i vrednovani.

Zdravkovićeva naučna i stručna aktivnost manifestovala se na više polja u međuratnom periodu. Naime, zahvaljujući izuzetnom poznavanju teorijskih, estetičkih i tehničkih aspekata arhitekture, stilskih i tehnoloških tokova savremene arhitekture u svetskim i lokalnim razmerama, pozicionirao se kao uticajan propagator arhitekture modernizma. Ostavio je trag i u projektantskoj delatnosti kao nosilac progresivnih ideja u arhitektonskom komponovanju. Ivan Zdravković je bio istaknuti predstavnik Kluba arhitekata Udruženja jugoslovenskih inženjera i arhitekata (UJIA) – Sekcija Beograd i član uprave Kluba. U toj ulozi u stručnim krugovima je iznosio stav o svim ključnim problemima arhitektonsko-urbanističke prakse. Bio je i društveno angažovan, držao je javna predavanja o urbanističkim i arhitektonskim pitanjima i želeo je da ih približi građanstvu. Takođe je doprineo da se uobličiti savremena kritička reč. Bavio se publicističkim radom i pripadao krilu modernistički orijentisane arhitektonske kritike. U brojnim radovima i kritičkim osvrtima raspravljao je o urbanizmu, pitanjima stila, tehničkog i tehnološkog progressa, društveno-političke i socijalne uloge arhitekture. U knjizi *Moderna arhitektura i njen socijalni značaj* (1940) analizirao je poreklo i smisao moderne arhitekture i njenu težnju za humanim građenjem.

Ivan Zdravković je bio jedan od istaknutih aktera arhitektonske scene u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, odnosno Kraljevini Jugoslaviji. Bavio se tumačenjem i rasvetljavanjem brojnih problema na koje su nailazili graditelji u periodu između dva svetska rata. Njegovo angažovanje u stručnim krugovima je predstavljalo važan pokretač mnogih vidova arhitektonskog stvaralaštva. Izuzetna stručnost i borbeni duh arhitekta Ivana Zdravkovića doprineli su da modernistički orijentisani stavovi postanu dominantni u stručnom i javnom diskursu.

53 Isto, 331–332.

54 Здравковић, *Модерна архитектура...*, 44.

55 Ivan Zdravković je sahranjen na Novom groblju u Beogradu, parcela 21, grobnica 44 – III. Videti: M. Брдар (ур.), *Ново гробље у Београду: ошворено сведочанство историје: поводом 125 година од оснивања*, Београд, 2011, 170.

56 Станић, „In memoriam. Иван М. Здравковић ...“, 236.

CIP – Каталогизacija у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

72(497.1)“1918/1941”

72.071.1(497.1)“19/20”:929

73/76(497.1)“1918/1941”

АРХИТЕКТУРА i vizuelne umetnosti u jugoslovenskom kontekstu :
1918–1941 / urednici Aleksandar Kadijević, Aleksandra Ilijevski. – Beograd :
Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, Institut za istoriju umetnosti, 2021
(Beograd : Službeni glasnik). – 378 str. : ilustr. ; 30 cm

Radovi na više jezika. – Na spor. nasl. str.: Architecture and Visual Arts in
the Yugoslav Context : 1918–1941 / editors Aleksandar Kadijević, Aleksandra
Ilijevski. – Tiraž 200. – Str. 9–10: Predgovor urednika / Aleksandar Kadijević
i Aleksandra Ilijevski. – Str. 11–12: Ka održivoj sintezi: jugoslovenska
međuratna vizuelna kultura u historiografskom fokusu / Aleksandar Kadijević.
– Spisak autora: str. 377–378. – Napomene i bibliografske reference uz tekst. –
Summary.

ISBN 978-86-6427-161-5

1. Кадијевић, Александар, 1963– [urednik] [autor dodatnog teksta]

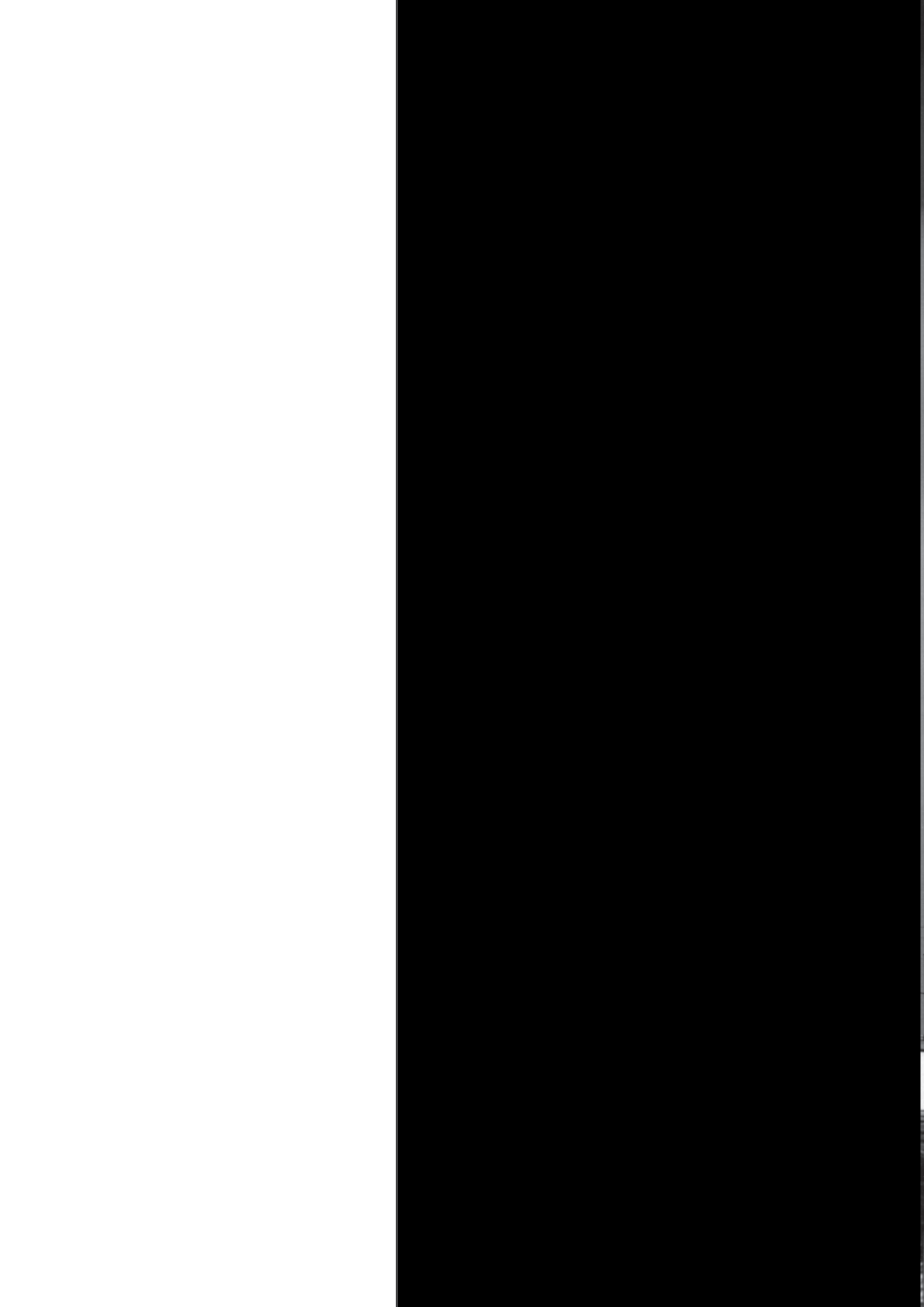
2. Илијевски, Александра, 1979– [urednik] [autor dodatnog teksta]

a) Архитектура – Југославија – 1918–1941

b) Архитекти – Југославија – 20в

v) Ликовна уметност – Југославија – 1918–1941

COBISS.SR-ID 32685065

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

ISBN 978-86-6427-161-5

9 788664 271615

LUIGI BERTOLI
VIA G. MEA 8 - MILANO